

REGIONLIZAREA ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ESEȚA ȘI SPECIFICITATEA MANIFESTĂRII

REGIONALIZATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THE ESSENCE AND FORM OF THE MANIFESTATION

Leonid MOSCVICIOV, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0001-5032-2575

REZUMAT

Odată cu devenirea și începutul consolidării statului moldovenesc contemporan se creează serioase premise de regionalizare spontană în virtutea unor acțiuni politice inițiate de intelectualitatea și o parte din birocrăția sistemului administrativ din raioanele de sud și de est ale RSSM/ Republica Moldova. Procesul regionalizării spontane sau de „jos”, care în acea perioadă se caracteriza printr-un conflict deschis dintre „Centrul politic” și „focarele” mișcărilor politice din zonele respective, direcționate de către liderii regionali în albia mișcărilor autarhice, reprezentau în fond o puternică „devoluție” a statului Republica Moldova, consecințele cărora se fac resimțite pînă în prezent. În afară de manifestările regionalizării de „jos”, începând cu a doua jumătate a anilor 2010, în Republica Moldova demarează procesul regionalizării de „sus”- prin acțiuni politice conștiente și de adoptare a actelor normative ce reflectă inclusiv parcursul integrării europene. În rezultatul acestor acțiuni asumate de către Guvernul Republicii Moldova și susținute de către reprezentanții societății civile și comunității de experți, teritoriul Republicii Moldova a fost delimitat în șase „regiuni de dezvoltare”, care corespund criteriilor europene expuse în Nomenclatorul comun al unităților teritoriale pentru statistică (NUTS). Primele rezultate ale politicilor de regionalizare în Republica Moldova sunt măsurabile și promițătoare.

Cuvintele-cheie: regiune, regionalizare, subsidiaritate, federalism, devoluția statului, regionalizare integraționistă, regiuni de dezvoltare.

ABSTRACT

With the emergence and beginning of the consolidation of the contemporary Moldovan state, serious premises for spontaneous regionalization are created, by virtue of political actions initiated by the intelligentsia and part of the bureaucracy of the administrative system in the southern and eastern districts of the MSSR/Republic of Moldova. The process of spontaneous or „bottom-up” regionalization, which at that time was characterized by an open conflict between the „Political Center” and the „hotbeds” of the political movements in the respective areas, directed by the regional leaders in the bed of the autarchic movements, basically represented a strong „devolution” of the state of the Republic of Moldova, the consequences of which are felt until now. Apart from the manifestations of regionalization „from below”, starting from the second half of the 2010s, the process of regionalization from „above” is starting in the Republic of Moldova - through conscious political actions and the adoption of normative acts that also reflect the course of European integration. As a result of these actions undertaken by the Government of the

Republic of Moldova and supported by representatives of civil society and the expert community, the territory of the Republic of Moldova was delimited into six „development regions”, which correspond to the European criteria set out in the Common Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS). The first results of regionalization policies in the Republic of Moldova are measurable and promising.

Keywords: *region, regionalization, subsidiarity, federalism, state devolution, integrationist regionalization, development regions.*

CZU: 332.1(478)

DOI: [https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).07](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).07)

Procesele ce caracterizează instituirea statului moldovenesc contemporan – declararea independenței Republicii Moldova (27 august 1991) [1]; adoptarea Constituției Republicii Moldova (29 iulie 1994) [2] și recunoașterea acesteea drept stat membru al Organizației Națiunilor Unite (2 martie 1992) [3]; aderarea la Consiliul Europei [4] și alte organizații internaționale, au loc în perioada unor puternice mișcări social-politice care prin esența lor nu tocmai contribuiau la consolidarea tânărului stat. Menționăm în acest sens: pe de o parte - mișcarea unionistă, care culminează prin acțiunea numită „Podul de Flori” (6 mai 1990), la care au participat după unele mărturii în jurul unui milion de oameni [5] și amplele manifestări din Piața Victoriei din Chișinău, inclusiv Marea Adunare Națională din 27 august 1989 [6], care s-au manifestat drept un serios factor de influență asupra procesului de adoptare a Legii prin care se decreta limba moldovenească drept limbă de stat, precum Legea ce stipula renunțarea la grafia chirilică și revenirea la alfabetul latin [7] (ambele acte legislative menționând faptul că limba moldovenească este identică cu limba română); pe de altă parte - puternicele mișcări de autodeterminare politică, socială, lingvistică, culturală și chiar teritorială din raioanele de Sud-Vest și de Est ale Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM) și respectiv ale Republicii Moldova, pe care urmează să le analizăm, în special din perspectiva regionalismului și legii cauzalității - raportului obiectiv dintre cauza și efectul social-politic.

În acest context, este necesar să precizăm, că odată cu începutul devenirii statului Republica Moldova, în dedesubtul sistemului politic, încă fragil, al acestuia, se creează serioase premise de regionalizare spontană, în virtutea unor aspirații nutrite de intelectualitatea și o parte din burocrăția sistemului administrativ din regiunile menționate, de a obține o anumită autonomie în cadrul statului Republica Moldova. Ținând cont de acest fapt, în ceia ce urmează vom analiza procesul regionalizării în Republica Moldova, inclusiv din perspectiva istorismului politic.

Procesul regionalizării spontane sau de „jos” a Republicii Moldova, care în acea perioadă se caracteriza printr-un conflict deschis dintre „Centrul politic” și „focarele” mișcărilor politice din zonele respective, direcționate de către liderii regionali în albia mișcărilor autarhice, reprezenta în fond o puternică „devoluție” a statului Republica Moldova, care la acel moment se afla doar la faza devenirii și a primelor acțiuni de consolidare a sistemului politic. În acest sens evoluția statului moldovenesc contemporan a fost serios periclitată de factorul „devoluției” acestuia, a cărui impact se resimte și la etapa actuală. Faptul că Republica Moldova nu a devenit nici până în prezent un stat cu deplină suveranitate și clar definit din perspectiva structural-funcțională și instituțională, nu neapărat este doar rezultatul regionalizării

ofensive de „jos”, dar și a deficiențelor de administrare a diferendelor politice și a situațiilor de conflict dintre Centru și regiunile respective situate la hotarele de Est (a. n. Transnistrie) și de Sud-Vest (Găgăuzia) ale Republicii Moldova.

În această ordine de idei remarcăm, că în afară de manifestările regionalizării de „jos”, începând cu a doua jumătate a anilor 2010, în Republica Moldova începe procesul regionalizării de „sus” - prin acțiuni politice conștiente și de adoptare a actelor normative ce reflectă inclusiv parcursul integrării europene, la care vom reveni în partea finală a respectivului articol. În ceea ce urmează vom analiza succesiunea istorică a regionalizării în Republica Moldova, formulă, care în opinia autorului va permite o abordare neliniară a continuității acestui proces.

Premisele regionalizării în sudul RSSM, sau manifestat ceva mai înainte de cele care au demarat în raioanele de Est ale Republicii Moldova. În 1988, în regiunea, în care locuiau compact populația de etnie găgăuză, din inițiativa reprezentanților intelectualității locale a fost creat așa numitul Club al dezbaterilor „Gagauz Halki” – „Poporul Găgăuz”, care în 1989 a fost transformat într-o mișcare politică, scopul major al căreia se reducea la lupta pentru obținerea independenței poporului găgăuz [8, p. 169]. Astfel pe 11 februarie 1989 liderii mișcării „Gagauz Halki” au înaintat revendicarea lor de bază, în cadrul unui miting organizat în fața edificiului Comitetului Central al PCM, în care se învedera „crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Găgăuze (RASSG) în componența RSSM”. Zece zile mai târziu revendicarea respectivă a fost adresată în scris CC al PCUS și respectiv CC al PCM. Pe 24 februarie 1989 reprezentanții mișcării găgăuze au fost primiți în audiență de către reprezentanții CC de la Moscova [9].

După o serie de acțiuni politice, adresări insistente către organele decizionale republicane și unionale, către delegații primului Congres al deputaților poporului URSS de la Moscova, în octombrie 1989 mișcarea populară „Gagauz Halki” a fost înregistrată de către ministerul justiției al RSSM, fapt ce a direcționat spre o mai amplă susținere, din partea găgăuzilor, a organizației respective. După aceste evenimente, în sudul RSSM au urmat acțiuni politice care în mod serios puneau la îndoială integritatea teritorială a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. În acest sens la 22 iulie 1990 în cadrul Congresului extraordinar al reprezentanților poporului găgăuz au fost adoptate simbolurile așa-numitei Republici Sovietice Socialiste Găgăuze (RASSG) – imnul, stema și drapelul declaratei Republici [9]. O lună mai târziu, în cadrul primului Congres al deputaților poporului din sudul Moldovei (19 august 1990), a fost proclamată așa numita „Republică Găgăuză”, cu centrul în or. Comrat. Această acțiune politică, implicit deciziile adoptate, precum era și de așteptat, nu au fost recunoscute de guvernarea de la Chișinău [10].

După o serie de conflicte interne și divergențe doctrinare, mișcarea „Gagauz Halki” își pierde din influență, trecând treptat în umbra vieții politice din regiune. Între timp acțiunile instituțional-regionaliste din sudul Moldovei au luat amploare, în special după ce în octombrie 1990 Guvernul RSSM enunță direcția politică magistrală spre instituționalizarea propriului stat, suveran și independent de structurile unionale, care la acel moment î-și pierduse din fosta influență asupra periferiilor naționale ale URSS. La rândul lor găgăuzii declanșează campania de alegeri în așa-numitul Sovietul Suprem al Găgăuziei, care reprezenta, în fața locuitorilor regiunii, nerecunoscuta Republică Găgăuză, care-și menține declarata existență politică, până în 1994 [11].

În acest context învederăm că evenimentele politice din regiunea de Sud-Vest și raioanele de Est (din stânga Nistrului) ale Republicii Moldova, sunt caracteristice regionalizării dezintegraționiste, care spre deosebire de cea integraționistă nu contribuie la consolidarea sta-

tului și a instituțiilor acestuia, dimpotrivă contribuie la dezmembrarea teritorială și slăbirea lui instituțională; generarea continuă a anumitor costuri și riscuri politice și social-economice. Accentuăm, că revendicările politice din perioada de referință ce parvneau din aceste două regiuni (revendicările regionaliste ale Tiraspolului urmează a fi analizate) sunt în fond asemănătoare programelor de activitate ale organizațiilor, partidelor și mișcărilor politice din regiunile separatiste ale statelor-membre ale Uniunii Europene: Irlanda de Nord, Scoția (Marea Britanie); Țara Bascilor, Catalonia (Spania); Corsica (Franța) ș.a.m.d.

În acest sens mișcările regionaliste de extremă de la sfârșitul anilor 1980 - începutul anilor 1990 din regiunile respective ale RSSM/RM, asemenea regionalismului extremist occidental, aveau un caracter al manifestărilor deschise, al unor mișcări instituționalizate, bine organizate și destul de pasionare. Revendicările acestor mișcări reprezentau expresia obținerii unei maxime autonomii, sau chiar a independenței față de Republica Moldova, în baza inoculării locuitorilor sentimentul de intransigență, dușmănie și neîncredere față de conducerea politică de la Chișinău. Spre deosebire de mișcările extremiste și autarhice din țările vest-Europene, mișcările din Republica Moldova au fost și mai sunt susținute de către Centre politice mult mai puternice decât cel de la Chișinău și anume: al URSS-ului și respectiv al Federației Ruse. Regionalizarea dezintegraționistă europeană nu a avut o asemenea susținere externă, mai mult, actualmente ea se lovește de poziția intransigentă a țărilor-membre, implicit a structurilor administrative și politice supra-naționale ale Uniunii Europene.

Vom remarca în acest context, că procesele regionalizărilor agresiv-devoluționiste menționate, se deosebesc printr-o continuă escaladare în direcția obținerii unor noi drepturi la autodeterminare, pînă la formarea propriului stat. În opinia autorului, acest procese derulează, doar în anumite condiții: a) susținerea din partea unor puteri politice sau/și economice globale: SUA/Taiwan, Federația Rusă/Transnistria, Turcia/Găgăuzia; b) amplasarea geografică a regiunilor separatiste sau potențial-separatiste în imediata apropiere de statele cu aceleași valori culturale, limbă și trecut istoric (de ex.: Irlanda de Nord și Republica Irlanda); c) nivelul considerabil al dezvoltării economice și înaltul nivel de viață al regiunii separatiste (de ex., provinciile chineze Regiunea Administrativă Specială Hong Kong sau Taiwan) ș.a.m.d. Chiar dacă unele regiuni nu urmăresc ieșirea imediată din componența statului respectiv, ele vor specula, din punct de vedere politic și economic în baza acestui deziderat, Corsica fiind în acest sens exemplul cel mai elocvent.

Revenind la procesele de regionalizare din Sud-Estul Republicii Moldova, considerăm că ele însumează nu doar particularități expuse în exemplele de regionalizare menționate (a, b, c), dar și unele aspecte și manifestări de influență pozitivă din partea factorului extern. Acest fapt se manifestă prin participarea găgăuzilor la alegerile parlamentare a Republicii Moldova, fapt ce a delegitimat declarata Republică Găgăuză și cel mai important, prin negocierile dintre președintele Republicii Moldova și omologul său turc Suleyman Demirel cu privire la statutul Găgăuziei în componența Republicii Moldova. Ambele evenimente au contribuit esențial la adoptarea Legii nr. 334 din 23.12.1994 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz Yeri). Conform legii, Găgăuzia urma a fi structurată într-o unitate teritorială autonomă cu un statut special ce reprezenta forma de autodeterminare a găgăuzilor în componența Republicii Moldova. Gagauz Yeri dispunea de propria „simbolică, care se folosește deopotrivă cu simbolică de stat a Republicii Moldova” [12]. Legea reprezintă un complex suport normativ pentru o eficientă activitate a celor trei ramuri ale puterii regionale găgăuze – legislative, executive și judecătorești.

Conform art. 8 (1) Adunarea Populară (Halk Topluşu) a Găgăuziei (prototip al parlamentului RM n.n.) „este aleasă în circumscripții teritoriale prin vot universal, egal, direct, secret și liber”, care la prima ședință își alege Președintele Adunării (Halk Topluşu Başı). Menirea de bază a Adunării Populare rezidă în adoptarea legilor locale inclusiv în domeniul științei, culturii, învățământului; ocrotirii sănătății, cultură fizică și sport; activității bugetar-financiare și fiscale locale etc. De competența Adunării ține inclusiv participarea la promovarea politicii externe a Republicii Moldova în problemele care vizează interesele Găgăuziei. Referitor la puterea executivă a Găgăuziei, semnificăm, că Legea respectivă, prin art. 14 (1) stipulează că „Guvernatorul (Başkanul) regiunii este persoana oficială supremă a Găgăuziei. Lui i se subordonează toate autoritățile administrației publice ale Găgăuziei”. La propunerea Guvernatorului Găgăuziei, Adunarea Populară aprobă cu majoritatea de voturi componența Comitetului Executiv, care în conformitate cu art.16 (1) este organul executiv permanent al Găgăuziei. În ceea ce privește puterea judiciară, toate instituțiile acesteia – Tribunalul și Procuratura Găgăuziei, șeful Direcției de justiție, șeful Direcției securității naționale, șeful Direcției afacerilor interne, comandantul subunității trupelor de carabinieri (trupelor interne) sunt componente ale structurilor naționale respective, cu anumite drepturi de acțiuni autonome în limitele Constituției Republicii Moldova.

În opinia autorului prezenta lege este expresia directă a unei constituții, or ea determină ramurile puterii regionale, în conformitate cu separarea clasică a puterilor în stat, reglementează împuternicirile instituționale și limitele funcționale ale puterilor legislative, executive și judiciară. În acest sens putem afirma că Legea nr 334 privind statutul juridic special al Găgăuziei este în fond cheia de boltă al sistemului instituțional al regiunii.

În acest sens, ex-başcanul Găgăuziei Mihail Formuzal, în cadrul conferinței „SHIFT: soluții funcționale pentru autonomia teritorială Gagauz Yeri”, menționa în discursul său: „Găgăuzia în componența Republicii Moldova, în esență și după forma de manifestare, reprezintă o autonomie politică sau autonomie de stat”. Autonomia de stat, menționa autorul, dispune de toate caracteristicile formale ale statului și în acest sens „Găgăuzia are propriul său guvern, propria putere legislativă și constituție (Ulogenie), drapel, stemă, imn și decorații de stat” [13].

Menționăm, că abordarea politologică a obiectului de studiu (în pofida elucidării acestuia inclusiv din perspectiva juridică) nu urmărește o profundă analiză legislativă a acestui document, însă unele aspecte ale acestei legi ce provoacă anumite disonanțe de ordin logic și semantic, succint le vom analiza.

În articolul 14 (1) al Legii nr. 334, se stipulează că Guvernatorul „este persoana oficială supremă a Găgăuziei”. În primul rând, sintagma „persoană oficială supremă” nu este caracteristică limbajului politologic, dar nici celui juridic. În plus noțiunea - „suprem-(ă)” reflectă ceea ce este „extrem”, „ultim” – rangul cel mai înalt. În acest sens Başcanul Găgăuziei volens-nolens poate fi considerat „unsul lui Dumnezeu” în această regiune, iar din punct de vedere instituțional acesta este intangibil, fapt ce contravine respectivei Legi, or Guvernatorul regiunii este „ales prin vot... pentru un mandat de 4 ani, pe bază alternativă” (art.14(2)), acesta fiind confirmat în funcția de membru al Guvernului RM printr-un decret al Președintelui Republicii Moldova (art.14(4)).

În afară de aceasta vom menționa și alte discordanțe semantico-legislative. În articolul 6 al Legii 334 se stipulează: „Pământul, subsolul, apele, regnul vegetal și cel animal, alte resurse naturale, bunurile mobile și imobile, aflate pe teritoriul Găgăuziei, sînt proprietate a poporului Republicii Moldova și constituie totodată baza economică a Găgăuziei”. Pe de altă parte, în

art.1(4) a Legii respective se menționează: „În cazul schimbării statutului Republicii Moldova ca stat independent poporul Găgăuziei are dreptul la autodeterminare externă”. Aceste articole reprezintă, în opinia noastră, un gen de garanție cu privire la respectarea statutului Găgăuziei, însă nu este clar - ce se va întâmpla cu „proprietatea poporului Republicii Moldova” – „pământul, subsolul, apele, regnul vegetal și cel animal, alte resurse naturale...” ce constituie „baza economică” a autonomiei teritoriale respective, în caz dacă regiunea se va folosi de „dreptul la autodeterminare externă”?; ce parte din această „proprietate” îi va reveni regiunii în acest caz?; în ce constă mecanismul delimitării acestei „proprietăți”? Este lesne de înțeles că expunerea detaliată într-o lege organică a unor asemenea întrebări, formează eventual anumite premise-provocări cu referire la ieșirea Găgăuziei din componența Republicii Moldova. Mai grav este însă că prin această lege – art.1 (4) se pune la îndoială perspectiva existenței statului Republica Moldova, menționându-se în acest sens „cazul schimbării statutului Republicii Moldova...”. În opinia autorului, ambele articole se axează pe piste conflictuale, ce provoacă o continuă disensiune dintre Chișinău și Comrat și noi revendicări, inclusiv de ordin instituțional și politic.

În acest sens, autoritățile găgăuze de mai mulți ani insistă asupra unor amendamente în constituția Republicii Moldova, inclusiv cu privire la dreptul constituțional al Găgăuziei la autodeterminarea externă, în cazul schimbării statutului Republicii Moldova. Cu alte cuvinte conținutul art. 1(4) din legea organică respectivă se revendică a fi reflectat în Constituția Republicii Moldova.

Dacă pornim de la eventualul răspuns la întrebarea – care ar fi cea mai potrivită redacție a acestor poziții legislative?, acesta în opinia noastră ar consta în excluderea, în primul rând, a articolului 1(4) din această lege, iar statutul special al autonomiei Găgăuze urmează a fi asigurat de garanții externi (Turcia de exemplu) sau/și una din organizațiile internaționale (Consiliul Europei, de exemplu), fapt care eventual ar fi confirmat printr-un amendament operat în respectiva lege cu acordul ambelor părți.

Un alt document important, care stă la baza funcționării Autonomiei Găgăuze este „Regulamentul Găgăuziei (Gagauz Yeri)” [14], care reprezintă nu doar „legea de bază” a Găgăuziei, dar are și „putere juridică excepțională” pe întreg teritoriul regiunii (art.2(1)). Regulamentul care are și semnificația de „Ulogenie” este considerat drept constituție a Găgăuziei, fapt ce semnifică nu doar statutul special al autonomiei regionale, dar și nivelul înalt al autonomiei sale regionale, un anumit nivel de independență a Găgăuziei față de Chișinău. Unele stipulări din Regulament, cum ar fi de exemplu expresia menționată - „putere juridică excepțională”, depășesc prin esența lor juridică, nu doar logica subsidiarității, dar și logica acțiunii Constituției Republicii Moldova pe întreg teritoriul statului moldovenesc. În acest sens, noțiunea „excepțional(ă)”, ce caracterizează „puterea juridică” a Regulamentului ca pe una cu cel mai înalt grad de influență, nu poate fi utilizată în acest Regulament, or „puterea juridică excepțională” îi aparține Constituției Republicii Moldova, acțiunea căreia se răspândește fără excepție și în aceeași măsură pe întreg teritoriul Republicii Moldova.

Nu mai puține întrebări provoacă conținutul art. 3(1) din prezentul Regulament în care se stipulează că „Unica sursă a puterii, unicul exponent al independenței politice și economice a Găgăuziei este poporul ei...”. Faptul că în Regulament/Ulogenie - considerată de către liderii politici regionali drept „constituție a Găgăuziei” [15], se menționează că poporul găgăuz este „exponent al independenței politice și economice” a regiunii, lasă de înțeles că prin acest articol ori se constată independența politică și economică a Găgăuziei (fapt ce nu corespunde realității), sau această constatare este expresia unui deziderat politic. Caracterul dubios al aces-

tei stipulări vine în contradicție cu realitatea politică și constituțională din Republica Moldova, or Găgăuzia este parte componentă a Republicii Moldova, care conform Constituției este un stat „suveran și independent, unitar și indivizibil” [2].

Aceste disensiuni legislative nu sunt întâmplătoare, ele sunt expresia unor deficiențe de ordin profesional, încercări stângace din partea Chișinăului de a convinge Comratul de bunele sale intenții, sentimentului vinovăției în legătură cu evenimentele tragice din 25-30 octombrie 1990, când un grup de naționaliști în frunte cu prim-ministrul RSSM Mircea Druc au organizat așa numitul „marș” spre Găgăuzia. De menționat în acest sens că statutul autonomiei nu este o stare de fapt statică, ci un proces care necesită inclusiv și intervenții legislative cu acordul ambelor părți pentru o mai buna și deplină manifestare a acestuia.

Din perspectiva subiectului cercetării și procesului regionalizării Republicii Moldova, acțiunile politice și diplomatice cu privire la reglementarea conflictului din regiunea/raioanele de Est ale Republicii Moldova întreprinse de Guvernul de la Chișinău în colaborare cu statele partenere și organizațiile internaționale pot fi partajate în câteva direcții magistrale:

- acțiuni de stopare și reglementare a conflictului prin negocieri politico-diplomatice și diminuarea premiselor revenirii la conflictul armat;
- acțiuni de reintegrare teritorială a Republicii Moldova, integrarea raioanelor de Est în sistemul constituțional, politic și economic al statului moldovenesc;
- atribuirea teritoriului rebel statutul unei regiuni cu o anumită autonomie în componența Republicii Moldova, a cărei funcționalitate se axează pe principiul subsidiarității. Analiza acestor acțiuni politico-diplomatice impune necesitatea de a ține cont că ele în realitate sunt profund angrenate între ele. În acest sens acestea vor fi elucidate printr-o succintă analiză a diverselor acte decizionale, viziuni alternative, concepții și proiecte de acorduri discutate la masa de tratative după cum urmează:

„Acțiuni de stopare și reglementare a conflictului” ce se caracterizează, în primul rând, prin semnarea (21.07.1992) de către președinții Federației Ruse și Republicii Moldova a Acordului cu privire la reglementarea pașnică a conflictului din raioanele de Est ale Republicii Moldova [16], în care se regăseau câteva decizii principiale: 1) încetarea acțiunilor militare și separarea părților beligerante în termen de șapte zile; 2) determinarea statutului politic al Transnistriei în componența RM; 3) retragerea unităților militare ale armatei a 14, în conformitate cu înțelegerile reciproce. În plus, se recunoștea integritatea teritorială a Republicii Moldova. Doi ani mai târziu - iunie 1994, în orașul Bender a fost semnată Înțelegerea cu privire la principiile colaborării dintre Comisia Unificată de Control (CUC) și OSCE în așa-numita zonă de securitate [17, p.14]. La 21 octombrie 1994, Republica Moldova și Federația Rusă semnează trei documente de importanță: cu privire la termenul de retragere a formațiunilor militare ruse de pe teritoriul Republicii Moldova; cu privire la regimul de zbor a aviației ruse dislocate temporar în Republica Moldova, precum despre exploatarea aerodromului militar din Tiraspol ce aparținea armatei rusești; cu privire la garanțiile sociale și asigurarea cu pensii a foștilor militari, sincronizarea retragerii armatelor rusești și a reglementării politice a conflictului [17, p.14]. Un important eveniment are loc în 1999, când Federația Rusă, în cadrul summit-ului OSCE de la Istanbul, se angajează să finalizeze retragerea forțelor armate din raioanele de est ale Republicii Moldova, pînă la sfîrșitul anului 2002 [17, p.21].

Acțiunile politico-diplomatice menționate se deosebesc în opinia noastră prin cel mai înalt coeficient de realizare în comparație cu cele pe care urmează să le examinăm. Menționăm totodată, că unele din importante angajamentele asumate de către Federația Rusă, nu au

fost onorate nici pînă în prezent , inclusiv finalizarea retragerii forțelor armate de pe teritoriul Republicii Moldova.

„Acțiuni de reintegrare teritorială a Republicii Moldova”, care încep cu semnarea (7.02.1996) de către persoanele responsabile din partea Chișinăului și Tiraspolului, în prezența reprezentanților Rusiei, Ucrainei și OSCE a Deciziei protocolare cu privire la anularea posturilor vamale instalate de către Tiraspol la intrarea în regiune din partea Republicii Moldova; instalarea posturilor vamale comune la hotarul cu Ucraina [17, p.16]. În schimbul acestor acțiuni (de care liderii tiraspoleni se dezic ceva mai tîrziu), începînd cu 10 martie 1996 administrației de la Tiraspol i se oferă dreptul utilizării ștampilelor vamale ale Republicii Moldova [17, p.16].

La 7 septembrie 1996 este publicat proiectul „Memorandumului cu privire la determinarea statutului politic al regiunii” [17, p.17], în care se menționa soluționarea tuturor problemelor dintre părți pe cale pașnică, cu participarea la negocieri a reprezentanților Federației Ruse, Ucrainei și OSCE; implicarea administrației de la Tiraspol în afacerile externe ale Republicii Moldova ce vizau interesele specifice ale regiunii; necesitatea continuării acțiunilor de pacificare și activității de intermediere a statelor-garante; elaborarea sistemului de garanții reciproce. Proiectul acestui document conturează intenția ambelor părți de a reglementa conflictul, ținînd cont inclusiv de practica soluționării celui din Găgăuzia, dar într-un format mult mai larg – cu participarea statelor-garante și a OSCE-ului.

Pe 8 mai 1997 președintele Republicii Moldova - Lucinschi și liderul regiunii rebele Smirnov, în prezența președinților țărilor-garante și reprezentanților OSCE, au semnat la Moscova Memorandumul „Cu privire la principiile normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria”, în care se stipula că „Moldova și Transnistria sunt părți egale în procesul edificării statului comun” [18, p.23]. În declarația comună se menționa importanța semnării acestui document drept pas important în direcția soluționării complexe a problemei transnistrene, în conformitate cu normele internaționale. De menționat că în perioada ce urmează OSCE propune spre discuție două proiecte de Acorduri elaborate în conformitate cu metoda delfică: „Cu privire la reglementarea definitivă a conflictului și partajarea împuternicirilor între Republica Moldova și Transnistria” și respectiv „Cu privire la direcțiile principale și măsurile concrete în domeniul partajării și delegării împuternicirilor între organele puterii ale Republicii Moldova și Transnistriei” [18, p.23]. Ambele proiecte însă au fost respinse de către administrația transnistreană.

Aplicînd o abordare mai puțin categorică decât cea propusă de OSCE, puterea centrală de la Chișinău propune spre discuție proiectul unui nou Acord „cu privire la bazele organizării interacțiunii social-economice” [19, p.23]. Tiraspolul respinge și acest document, înaintînd în schimb o serie de propuneri la pachet – „Cu privire la statalitatea RMN” [20], ce vizau stabilirea unui gen de relații statale și de drept cu Republica Moldova. Propunerile de data aceasta, au fost respinse de către Chișinău.

Deblocarea relațiilor tensionate dintre Chișinău și Tiraspol și reluarea negocierilor au loc după întîlnirea de la Odesa (martie 1998) dintre președinții P. Lucinschi, V. Cernomîrdin, L. Kucima și liderul regiunii separatiste I. Smirnov, la care a fost semnată Înțelegerea „cu privire la măsurile de încredere și dezvoltare a contactelor dintre Republica Moldova și Transnistria” [19, p. 12] ce prevedea introducerea în zona de securitate a pacificatorilor ucraineni în calitate de observatori militari, care-și încep activitatea pe 25 august 1998. După întîlnirea de la Odessa, pe 21 iulie 1998, P. Lucinschi și I. Smirnov semnează „Acordul cu privire la garanțiile de securitate în domeniul utilizării podurilor restabilite de pe râul Nistru”, precum deciziile protocolare cu privire la exploatarea căilor ferate din Transnistria [19, p. 13].

În acest context vom menționa că acțiunile de reintegrare teritorială a Republicii Moldova, integrarea raioanelor de Est în sistemul constituțional, politic și economic al Republicii Moldova, se deosebesc prin două trăsături specifice – 1) perioada 1996-1998 este cea mai intensivă în ceea ce privește negocierile cu privire la soluționarea problemelor de reintegrare teritorială a Republicii Moldova; 2) în perioada respectivă esența discuțiilor se caracterizează printr-o tragică diferență dintre iluziile și speranțele unei rapide reintegrări a Republicii Moldova și realismul acțiunilor întreprinse al căror finalitate sa dovedit a fi neesențială și profund regresivă.

„Atribuirea teritoriului rebel statutul unei regiuni cu o anumită autonomie”. În ianuarie 1993 în Transnistria au fost publicate două documente cu titlu de proiect – „Cu privire la delimitarea împuternicirilor” și „Cu privire la formarea Confederației Republicii Moldova” [21, p.32]. În rezultatul discuției în cadrul Comisiei Chișinău-Tiraspol, ambele documente au fost respinse din inițiativa reprezentanților Chișinăului. Ceva mai târziu părțile au convenit să înceapă negocierile cu privire la lichidarea obstacolelor în calea dezvoltării și consolidării bunăstării populației de pe ambele maluri ale Nistrului. Mai mult, Comisia recunoștea necesitatea acordării regiunii Transnistrene unui statut de regiune autonomă cărei i se atribuia anumite împuterniciri și garanții, inclusiv internaționale.

În iulie 1999 părțile semnează un pachet de documente cu privire la colaborarea în domeniul social-economic, iar în prezența intermediarilor implicați în negocieri a fost adoptată Declarația cu privire la colaborarea între părți în cadrul hotarelor comune precum spațiului economic, social, de apărare și de drept unic. În martie 2000 în Kiev a avut loc întâlnirea dintre părți sub egida Ministerului de externe a Ucrainei cu participarea Federației Ruse și OSCE, în cadrul căreia au fost discutate principiile edificării statului comun [21, p.33].

În iulie 2002 la Kiev, în cadrul grupului de lucru este prezentat proiectul statutului juridic al regiunii transnistrene elaborat de OSCE. Proiectul conținea mai multe articole din constituția Federației Ruse ce reflectau principiul federativ al edificării statului. Documentul a fost ignorat de Tiraspol și criticat de opoziția de la Chișinău, OSCE fiind învinuit de intenția de federalizare a Republicii Moldova. În pofda acestui fapt la începutul anului 2003 au fost publicate principiile „federalizării asimetrice” a Republicii Moldova, în baza cărora experții OSCE, Republicii Moldova și așa-numitei RMN urma să elaboreze modelul unei federații asimetrice. Între timp un grup de experți ruși sub conducerea lui D. Kozak au demarat elaborarea unui document de alternativă „Cu privire la principiile de bază a edificării statului comun” (denumirea neoficială „Memorandumul Kozak”), care pe 17 noiembrie 2003 a fost propus spre discuție grupurilor de experți. După redacția definitivă a documentului și acordul părților de al semna, Președintele Republicii Moldova, V. Voronin anulează, în ultimul moment, procedura semnării Memorandum-ului [21, p.34].

După ratarea acestei reale posibilități de reintegrare teritorială a Republicii Moldova (în acest context se are în vedere graba cu care a fost elaborat Memorandumul, lipsa nivelului adecvat de responsabilitate și profesionalism din partea Chișinăului, în redactarea și respectiv negocierea acestui document de importanță majoră pentru viitorul politic al Republicii Moldova, subaprecierea conjuncturii politice, care de fapt era favorabilă Chișinăului), urmează o serie de propuneri, discuții, negocieri, proiecte și inițiative în privința atenuării separatismului teritorial și politic, inclusiv negocierea și eventuala semnare a „Pactului de stabilitate și securitate pentru Republica Moldova” propus de către președintele Republicii Moldova (1.01.2004) [22]. Realizarea acestei inițiative urma să direcționeze spre atingerea unui „compromis multi-lateral” dintre Federația Rusă, SUA, România, Ucraina și UE cu privire la reintegrarea Repu-

blicii Moldova; propunerea președintelui Ucrainei în cadrul summit-ului GUUAM a unui set de principii sub genericul „Spre reglementare prin democratizare”; declarația UE expusă de reprezentantul său special în Republica Moldova desemnat pe 23 martie 2005 [23], în care se menționa că Uniunea Europeană va susține orice inițiativă de reglementare a conflictului, care va propune o eficientă delimitare a competențelor dintre Centru și periferia regională axată inclusiv pe principiul federalizării.

În acțiunile politico-diplomatice menționate, este evident derapajul de la o acțiune bine determinată și strict direcționată spre soluționarea problemei de esență – determinarea statutului regiunii transnistrene în componența Republicii Moldova (cazul Memorandumului Kozak), spre multiple acțiuni de elaborare și discuții a multiplelor alternative decizionale, care în fond distanțau tot mai mult părțile implicate în conflict, de la soluționarea acestuia. Aceste și alte inițiative, care nu au fost realizate în practică, au servit drept bază pentru elaborarea „Planului de reglementare a conflictului transnistrean” numit de către mass-media „Planul ucrainean”, care în linii generale era redactat în conformitate cu statutul Republicii Autonome Crimeea, în componența Ucrainei. Conform Planului, Republica Moldova „este un stat suveran, independent și integru, unicul subiect al dreptului internațional”; Transnistria urma a fi integrată în calitate de „unitate administrativ-teritorială cu statut de Republică” în componența Republicii Moldova; reintegrarea teritorială a Republicii Moldova prevedea formarea „spațiului unic economic, social, umanitar, vamal, de apărare și de drept”. Acest plan urma a fi realizat în trei etape – prima prevedea adoptarea legii cu privire la statutul regiunii în componența Republicii Moldova; alegerile în Sovietul Suprem al Transnistriei „sub monitorizarea internațională”; a doua - viza partajarea competențelor între organele centrale ale puterii de stat și organele administrative ale regiunii; etapa finală – prevedea „reglementarea finală a problemei transnistrene”.

În pofida faptului că Chișinăul se include activ în realizarea Planului ucrainean, iar procesul negocierilor este preluat în noul format „5+2” care-și începe activitatea în octombrie 2005, după o serie de tratative dintre Chișinău și Tiraspol, părțile nu au ajuns la o înțelegere comună cu privire la tranziția mărfurilor transnistrene pe teritoriul Ucrainei. Pe 28 februarie 2006 delegația Chișinăului părăsește tratativele. Transnistria susținută de Rusia, organizează pe 17 septembrie 2006 referendumul cu privire la autodeterminarea regiunii [24], fapt ce reprezintă, în opinia autorului, un gen de reacție la multiplele propuneri care prin esența lor erau devansate de interesele administrației din Tiraspol, precum refuzul Chișinăului de a semna Memorandumul Kozak al cărei realizare urma să fie desfășurată sub egida Federației Ruse.

Elucidarea acestor trei direcții de acțiuni politico-diplomatice din perspectiva soluționării conflictului și determinării statutului regiunii separatiste, au fost expuse de către autor, într-o manieră pozitivistă și echidistantă. În ceia ce urmează, considerăm necesar să menționăm unele dimensiuni valorice privite prin prisma analizei normativ-valorice, care rezultă din esența și caracterul documentelor menționate, procesului elaborării alternativelor decizionale și al negocierilor acestora.

În primul rând, vom menționa că o simplă analiză cantitativă a negocierilor ne permite să menționăm, că numărul deciziilor elaborate și a documentelor semnate în cadrul „acțiunilor de reglementare a conflictului”, este incomparabil mai mic, iar realizarea lor se deosebește printr-o vizibilă eficiență. În acest sens conflictul armat este stopat imediat după semnarea Acordului din 21.07.1992, între Federația Rusă și Republica Moldova.

În acest sens „acțiunile politico-diplomatice de reintegrare teritorială” a Republicii Moldova sunt mult mai numerice, complexe din perspectiva numărului de participanți și a propunerilor de reintegrare a Republicii Moldova. De menționat însă, că nici una din aceste acțiuni nu a avut finalitatea scontată, în pofida eforturilor întreprinse.

În comparație cu primele două categorii de „acțiuni”, cele de „atribuire teritoriului separatist statutul unei regiuni cu o anumită autonomie”, în componența Republicii Moldova, sunt cele mai numerice și mai importante din perspectiva soluționării definitive a conflictului pe cale pașnică, „Memorandumul Kozak” reprezentând documentul, a cărui semnare și punere în practică a fost la un pas de realizare. Greșelile care sau produs în procesul elaborării Memorandumului și cauzele respingerii dramatice a acestui document de către președintele V. Voronin, rămân în „ceața războiului” și până în prezent.

În al doilea rând, procesul negocierilor, care până la urmă trebuia să se încheie cu atribuirea regiunii transnistrene, statutul unei autonomii teritoriale în componența Republicii Moldova, cu timpul devine anevoios, lipsit de suplețe și ineficient. În opinia autorului, sunt câteva cauze esențiale în acest sens:

a) incertitudinea guvernului de la Chișinău cu privire la scopul final al negocierilor (se are în vedere calitatea statutului atribuit regiunii) și lipsa abilităților necesare de aplicare eficientă a instrumentelor politico-diplomatice în soluționarea situației de conflict. Acești factori diminuau esențial din eficiența eforturilor depuse de actorii implicați în procesul de negocieri;

b) numărul exagerat de măsuri politico-diplomatice propuse părților implicate în negocieri, care cu timpul sau transformat într-un conglomerat de alternative decizionale practic indigerabile, fapt ce a contribuit esențial la stoparea determinării statutului regiunii transnistrene și a soluționării problemei referitor la reintegrarea teritorială a Republicii Moldova;

c) în acest sens continuitatea procesului de negocieri era deseori compromisă de noile și multiplele alternative decizionale puse în circuit de părțile aflate în conflict, de mediatori sau la inițiativa observatorilor. Procesarea ineficientă a alternativelor propuse pentru negocieri (a căror calitate nu sunt puse la îndoială de către autor) și numărul lor exagerat au rezultat într-o serie de acțiuni nefinalizate, fapt ce inducea părțile în convingerea falsă a imposibilității soluționării acestui diferend politic.

În plus vom menționa diferențele de abordare ale principiilor reintegrării Republicii Moldova: dacă Chișinăul propunea aplicarea principiului de regionalizare și acordare regiunii rebele un anumit nivel de autonomie, atunci Tiraspolul insista asupra principiului federalizării RM și obținerii de către Transnistria statutul unei eventuale unități federative în componența „statului comun”. În afară de aceasta, însăși noțiunea de „federalizare” era privită diferit: Chișinăul considera procesul federalizării drept o formă de regionalizare a Transnistriei, preferând termenul de „regionalizare” drept categorie de bază în cadrul negocierilor. Mai mult, abordarea oficială a reintegrării Republicii Moldova prin termenul de „federalizare” era considerată drept manifestare „anti-statală” [25]. Tiraspolul la rândul său insistă asupra noțiunii de „federalizare” și a negocierilor în baza principiului de „federalizare”, motivându-și poziția prin faptul că asemenea abordare coincidea cu viziunea oficialilor europeni ce reprezentau UE, OSCE, Germania, Austria, Finlanda expusă în cadrul diverselor negocieri și discuții, inclusiv în cadrul seminarului internațional (2003) cu privire la problemele federalizării.

Remarcăm că ideea regionalizării Republicii Moldova, implicit determinarea statutului Transnistriei în baza acestui principiu, vine de „jos”, din partea societății civile și a unei anumite părți a intelectualității moldovene de pe malul drept a Nistrului. În acest sens se propunea

divizarea administrativă a Moldovei în șase regiuni, numite „regiuni de dezvoltare”, două din care – Găgăuzia și Transnistria [26, p. 11]. Constituția Republicii Moldova, în acest context, este destul de sugestivă. Conform ei, precum Legii Republicii Moldova nr. 764 din 27.12. 2001 „Cu privire la structura administrativ-teritorială a Republicii Moldova”, teritoriul Republicii Moldova este delimitat administrativ în două nivele - primul nivel reprezintă 32 raioane, 3 municipii, autonomia teritorială Găgăuzia și unitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului, cărora eventual li se poate acorda un statut special, precum orașului Bender - statutul de municipiu [27]. Mai târziu categoria „regiuni de dezvoltare” este preluată de legiuitori și implementată în circuitul legislativ al Republicii Moldova.

Având în vedere că în Legea privind dezvoltarea regională în Republica Moldova nr. 438-XVI din 28.12.2006 (articolul 3 (1)), se menționează că „regiunile de dezvoltare nu sunt unități administrativ-teritoriale și nu au personalitate juridică” [28], este ușor de înțeles - de ce grupurile de negociatori și experți de pe malul stâng al Nistrului nu au acceptat principiul regionalizării drept bază de soluționare a diferendului transnistrean, or prezenta lege nu prevede regionalizarea drept instrument de integrare a Republicii Moldova printr-o eventuală federalizare la care insista Tiraspolul. În acest sens considerăm că negocierea statutului raioanelor de est ale Republicii Moldova urmează a fi realizată într-o formulă neconvențională, prin prisma unei abordări de compromis și a excluderii „tratativelor distributive” (distributive negotiations) și a negocierilor cu „varianta zero” (distributive bargaining). În acest sens negocierile axate pe principiul regionalizării nu prezintă altceva, decât un serios obstacol în calea determinării statutului Transnistriei și implicit al reintegrării Republicii Moldova. Înlăturarea acestui obstacol va permite, în opinia autorului, ca Transnistria să se transforme dintr-o regiune separatistă în una „de dezvoltare”, mai mult, într-o regiune transfrontalieră, drept component politic și administrativ al Republicii Moldova.

În acest sens raioanele de Est ale Republicii Moldova, care sunt în afara jurisdicției naționale, pot fi incluse într-un anumit sistem al regiunilor interne a Republicii Moldova, doar după soluționarea diferendului Transnistrean. Formula - mai întâi soluționarea (conflictului), mai apoi regionalizarea Transnistriei, ar fi în opinia noastră cea mai potrivită.

Menționăm în acest context, că atât regiunea ce reprezintă Găgăuzia, cât regiunea ce conturează nerecunoscuta Republică Moldovenească Nistreană (RMN), corespund pe deplin „Nomenclatorului comun al unităților teritoriale pentru statistică” (NUTS). Conform celor trei nivele demografice NUTS, expuse în Regulamentul CE nr. 1059/2003 privind instituirea nomenclatorului comun al unităților teritoriale de statistică, ambele regiuni corespund nivelului NUTS 3, care prevede o populație minimă de 150 000 de persoane [29]. Mai mult, ambele regiuni corespund într-un anumit sens și criteriilor NUTS 1, conform cărora acestea pot fi calificate drept „regiuni socio-economic majore, ca de exemplu, land-urile din Germania sau regiunile din Belgia” [29]. De rând cu aceste două regiuni, municipiul Chișinău, corespunde criteriilor NUTS 2, reprezentând o unitate administrativă cu o populație ce depășește 800 000 locuitori [29].

În Legea nr. 438-XVI, de rând cu aceste trei regiuni ce se axează pe o bază instituțională clar structurată și profund legitimată, sunt prevăzute încă trei regiuni – Nord, Centru și Sud care de asemenea corespund exigențelor Nomenclatorului comun al unităților teritoriale pentru statistică – NUTS. Menționăm odată în plus, că respectiva lege nu vizează regiuni ce reprezintă unitățile administrativ-teritoriale, ci doar regiuni cu o destinație specifică, ce reprezintă așa numitele zone de dezvoltare, create cu un scop social-economic bine determinat.

Punctăm însă că logica funcționării regiunilor europene presupune o mai eficientă dezvoltare atunci când teritoriile acestora, coincid cu cel al unităților administrativ-teritoriale care sunt înzestrate cu un anumit nivel de autonomie economică și politică. În acest sens regiunile menționate – Nord, Centru, Sud, riscă să rămână doar ca entități formale, potrivite doar pentru „vitrina” ajustărilor la „acquis communautaire”, iar finanțarea proiectelor dezvoltării regionale, în corespundere cu competențele Consiliului Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale (CNCDR) și respectiv Fondului Național pentru Dezvoltare Regională (FNDR), conform Strategiei naționale de dezvoltare regională și Documentului unic de program [28], va fi realizată doar din sursele bugetare atribuite de către Guvernul Republicii Moldova pentru necesitățile sociale și investiționale ale raioanelor ce intră în componența celor trei regiuni de dezvoltare.

Anticipând ușor analiza normativă și instituțională a procesului dezvoltării regionale în Republica Moldova vom menționa că programele, proiectele și acțiunile de implementare a politicii de dezvoltare regională, urmau a fi realizate treptat. Conform prevederilor Hotărârii Guvernului nr. 158 din 4 martie 2010, Strategia națională de dezvoltare regională (SNDR) (2010-2012) urma a fi implementată doar în trei regiuni – Nord, Centru și Sud, iar în perioada 2012-2019, în celelalte trei regiuni – Chișinău, UTA Găgăuzia și Transnistria [30]. În baza adoptării deciziilor Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale, în fiecare din cele șase regiuni au fost declanșate procesele operaționalizării politicii de dezvoltare regională.

Trebuie să recunoaștem însă, că baza normativă și cadrul instituțional al regionalizării în Republica Moldova sunt nu doar suficiente pentru dezvoltarea regională, dar și în continuă dezvoltare. Pentru realizarea și aplicarea Legii nr. 438 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, au fost adoptate mai multe hotărâri de Guvern, menite să dinamizeze procesul regionalizării Republicii Moldova. În acest sens învederăm inclusiv Hotărârea Guvernului nr.127 din 08.02.2008 cu privire la măsurile de realizare a Legii nr.438 din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională [31]; Hotărârea Guvernului nr. 662 din 10.11.2009 pentru aprobarea Regulamentului, structurii și efectivului-limită ale Ministerului Dezvoltării Regionale și Construcțiilor [32]; Hotărârea Guvernului nr.158 din 04.03.2010 cu privire la aprobarea Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională [30]; Hotărârea Guvernului nr.772 din 26.08.2010 cu privire la aprobarea Documentului unic de program pentru anii 2010-2012 [33]. În acest sens menționăm (cu titlu de trecere în revistă) adoptarea Strategiilor Naționale de Dezvoltare Regională și respectiv a Documentelor unice de program pentru anii 2013-2015; 2016-2020; 2022-2028. Periodicitatea elaborării și adoptării documentelor ce vizează realizarea politicilor de dezvoltare regională în Republica Moldova, este racordată la cadența adoptării politicilor și deciziilor de dezvoltare regională în Uniunea Europeană.

Cadrul instituțional al dezvoltării regionale stabilit prin Legea respectivă, este unul ierarhic-administrativ, care include reprezentanți ai structurilor guvernamentale, așa numitele structuri „fără personalitate juridică”, precum „instituții publice necomerciale” și „structuri regionale deliberative”. Un rol aparte, dar foarte important în administrarea procesului de regionalizare a Republicii Moldova, îi aparține Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale ce elaborează și promovează politici de dezvoltare regională și coordonează acțiunea de colaborare a organelor centrale de specialitate cu autoritățile administrației publice locale. Mai mult, Ministerul reprezintă autoritatea care gestionează Fondul Național pentru Dezvoltarea Regională (FNDR) [34].

Structurile cadrului instituțional al dezvoltării regionale, reprezintă formula unei strânse

colaborări dintre reprezentanții sectorului public, privat și societății civile, stipulate în Legea 438 prin noțiunea de „parteneriat” ce se manifestă inclusiv „în activitatea de planificare, elaborare și implementare a măsurilor privind susținerea dezvoltării regionale” [28]. Astfel din componența Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale – structură ce nu dispune de personalitate juridică, fac parte inclusiv ministrii infrastructurii și dezvoltării regionale, economiei și finanțelor, președinții consiliilor regionale pentru dezvoltare și câte un reprezentant al sectorului privat, delegat din partea fiecărui consiliu regional pentru dezvoltare, precum un reprezentant al societății civile selectat, în baza unui concurs, prin procedura stabilită de Guvern. Conform Legii, în calitate de președinte al CNCDR este desemnat unul din viceprim-ministrii Guvernului Republicii Moldova.

Conform aceleași formule este instituit și Consiliul Regional pentru Dezvoltare (CRD) – structură funcțională deliberativă înzestrată cu competențe de coordonare și promovare a obiectivelor de dezvoltare a respectivei regiuni. Conform Legii examinate (articolul 7), Consiliul regional este alcătuit din președinții raioanelor, primarii respectivelor localități, reprezentanții sectorului privat și ai societății civile. Componența Consiliului se bazează pe principiul parității dintre structurile de stat, pe de o parte, și sectorul privat, societatea civilă și organizațiile neguvernamentale, pe de alta. Președintele acestei structuri este ales din mediul membrilor ce reprezintă autoritățile administrației publice locale.

Cadrul instituțional al dezvoltării regionale mai include două structuri adiacente celor menționate, care pot fi calificate drept instrumente de realizare a politicilor de dezvoltare regională: Agenția de Dezvoltare Regională (ADR), calificată de Lege drept instituție publică necomercială, subordonată autorității de implementare a politicii de dezvoltare regională, ce urmărește realizarea strategiei de dezvoltare regională și Fondul Național pentru Dezvoltare Regională (FNDR), ce reprezintă sursa de finanțare a programelor și proiectelor de dezvoltare regională.

În opinia autorului, menționatele structuri ale dezvoltării regionale se orientează spre realizarea a două direcții magistrale de activitate:

1. Elaborarea, adoptarea și redactarea documentelor/deciziilor de bază ce vizează procesul dezvoltării regionale - Strategia națională de dezvoltare regională (principalul document de planificare a dezvoltării regionale); Documentul unic de program (document guvernamental, elaborat în baza strategiilor de dezvoltare regională); Planul anual de implementare (document de planificare anuală a procesului de implementare a Strategiei naționale de dezvoltare regională); Strategia de dezvoltare regională (document al politicii de dezvoltare regională pe termen mediu de 7 ani); Planul operațional (plan de implementare a Strategiei de dezvoltare regională, pentru 3 ani). Adaptarea acestor documente la exigențele politicilor de regionalizare ale Uniunii Europene.

2. Derularea acțiunilor de dezvoltare regională în conformitate cu legislația în vigoare și documentele de bază menționate. Astfel din Fondul Național de Dezvoltare Regională, în perioada 2011-2017 au fost construite sau reparate capital peste 100 km drumuri în 68 de localități, construite 4 depozite regionale pentru deșeurile solide, 236,4 km apeduct pentru 24 localități precum 91,6 km rețele de canalizare. În plus au fost construite și amenajate 10 unități turistice, parțial renovate o serie de edificii publice cu o suprafață totală de 3408 mp. Pentru realizarea acestor proiecte regionale, au fost valorificate mai bine de 1 114 mii. lei [35]. Ținând cont de necesitățile dezvoltării infrastructurii RM, cifrele menționate reprezintă o slabă relevanță economică și statistică. Relevant este însăși faptul declanșării procesului dezvoltării

tării regionale, drept instrument al dezvoltării pe plan național. Remarcăm în acest sens, că în Fondul național pentru dezvoltare regională, pentru anul financiar de stat 2021 a fost alocată suma de 220000,0 mii de lei [36].

În acest context, menționăm că din bugetul național al Republicii Moldova sunt realizate proiecte cu impact asupra dezvoltării regionale, dar separate de cele ce vizează direct această sferă de activitate. Conform Legii bugetului de stat pentru anul 2021, cele mai semnificative surse din care se finanțează asemenea proiecte, sunt reprezentate de Fondul de rezervă a Guvernului – în sumă de 161500,0 mii de lei și Fondul de intervenție al Guvernului – în sumă de 116321,3 mii de lei; Fondul rutier – în sumă de 1532059,8 mii de lei; Fondul pentru eficiență energetică – în sumă de 30000,0 mii de lei; Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural – în sumă de 1100000,0 mii de lei; Fondul viei și vinului – în sumă de 44102,0 mii de lei; Fondul ecologic național – în sumă de 500000,0 mii de lei. În acest sens relevantă este și susținerea programului de granturi pentru inițiativele tinerilor la nivel local – în sumă de 1500,0 mii de lei [36].

În baza expunerii raționamente învederăm că regionalizarea în Republica Moldova are loc sub două forme de manifestare, fiecare din ele caracterizând două etape ale acestui proces. Prima etapă a regionalizării are un caracter spontan, începutul căruia coincide cu mișcările (ce excelau ca iredentiste și autarhice) din raioanele de Sud ale RSSM, locuite compact de populația de etnie găgăuză și din raioanele din estul Republicii Moldova situate preponderent pe malul stâng al Nistrului. Ambele mișcări social-politice urmăreau obținerea unei eventuale independențe în raport cu Republica Moldova sau a unui anumit grad de autonomie teritorială, economică, culturală și politică în componența ei. Cea de a doua etapă se deosebește prin acțiuni legislative și practice asumate de către Guvernul Republicii Moldova și susținute de către reprezentanții societății civile și comunității de experți de a delimita teritoriul Republicii Moldova în șase „regiuni de dezvoltare”, care corespund criteriilor europene expuse în Nomenclatorul comun al unităților teritoriale pentru statistică (NUTS). În acest sens regiunile reprezentate de Găgăuzia, Transnistria și municipiul Chișinău dispun de o evidentă bază administrativă, fapt ce le oferă mult mai reale condiții de dezvoltare, iar regiunile Nord, Centru și Sud funcționează doar în baza unor structuri „fără personalitate juridică”. Inițiativa de a soluționa diferendul transnistrean în baza principiului de regionalizare s-a dovedit a fi neviabilă și constituie în opinia autorului un obstacol în calea reglementării conflictului din raioanele de Est ale Republicii Moldova și instituirii în această zonă a RM o veritabilă regiune de dezvoltare, transformării ei într-o regiune transfrontalieră europeană.

Bibliografie

1. Legea privind Declarația de independență a Republicii Moldova. Nr. 691-XII din 27.08.1991. În: Monitorul Oficial, 30-12-1991, Nr. 11-12, art. 118.
2. Constituția Republicii Moldova. Nr. 01 din 29-07-1994. În: Monitorul Oficial, 12-08-1994, Nr. 1, art. p. 5.
3. Admission of the Republic of Moldova to membership in the United Nations: resolution adopted by the General Assembly. <https://digitallibrary.un.org/record/147693?ln=ru>
4. Cozma Artur. Republica Moldova și Consiliul Europei: un parteneriat de 15 ani. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Republica%20Moldova%20si%20Consiliul%20Europei%20un%20parteneriat_0.pdf
5. 6 mai 1990. Podul de flori - o poartă deschisă spre o lume nouă. <https://www.moldpres.md/news/2021/05/05/21003268>

6. Marea Adunare Națională din 27 august 1989. <http://www.e-democracy.md/parties/docs/ppcd/198908271/>
7. Legea cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină, Nr. 3462 din 31-08-1989. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=96067&lang=ro
8. PUTINĂ Natalia. Rolul partidelor în reprezentarea politică a minorităților etnice (cazul găgăuzilor din Republica Moldova). În: MOLDOSCOPIE, 2011, nr. 4(LV), p. 163-177.
9. Булгар Степан. Народное движение «Гагауз Халкы» (1989–1994 гг.). <https://cyberleninka.ru/article/n/narodnoe-dvizhenie-gagauz-halky-1989-1994-gg>
10. Autoritățile de la Comrat intenționează să serbeze la 19 august cei 21 de ani de la proclamarea așa-numitei Republici Găgăuze. <https://moldova.europalibera.org/a/24294602.html>
11. Boțan Igor. Alegerile în Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia. https://ipp.md/wp-content/uploads/2016/09/Moldova-intre-Est-si-Vest-Viziuni-din-Gagauzia-si-Taraclia_RO.pdf
12. Legea nr. 344 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) din 23-12-1994. În: Monitorul Oficial, 14-01-1995, Nr. 3-4, art. 51.
13. Urusciuc Eugen. Între Est și Vest. Ce alege Găgăuzia? <https://moldova.europalibera.org/a/%C3%AEntre-est-%C8%99i-vest-ce-alege-g%C4%83g%C4%83uzia-/31998930.html>
14. Regulamentul Găgăuziei (Gagauz Yeri). <https://www.mskgagauzia.md/wp-content/uploads/2020/02/Ulozhenie-mold.pdf>
15. Млечкова Надежда. Изменение Уложения Гагаузии: какие сферы могут быть затронуты и кто вошел в комиссию. <https://nokta.md/v-nsg-nachala-rabotat-spetskomissiya-dlya-chego-ona-nuzhna/>
16. Soluționarea conflictului transnistrean. Caracteristica succintă a procesului de negocieri. https://ipp.md/old/public/files/Proiecte/blacksee/rom/Aparece_ROM.pdf
17. Boțan Igor. Reglementarea transnistreană: o soluție europeană. Chișinău: Arc, 2009, 88 p. ISBN 978-9975-61-525-9.
18. Boțan Igor. Procesul de negocieri ca modalitate de amânare a soluționării problemei. În: Moldova-Transnistria: Eforturi comune pentru un viitor prosper. Procesul de negocieri. Chișinău: Cu drag, 2009, p. 19-37.
19. Gvidiani Alin. Documente și acte normative referitoare la procesul de reglementare transnistreană (cu unele completări și actualizări la versiunea publicată). Sibiu: Techno Media, 2020, 253 p.
20. Juriștii ruși consideră că statalitatea și independența Transnistriei sunt legitime. <https://stiri.md/article/social/juristii-rusi-considera-ca-statalitatea-si-independenta-transnistriei-sunt-legitime>
21. Ciobanu Natalia. Provocările conflictului transnistrean pentru securitatea națională și vectorul de dezvoltare european al Republicii Moldova. În: Relații internaționale. Plus. Revistă științifico-practică Nr. 1/2021, p. 28-39.
22. Pactul de stabilitate și securitate pentru Moldova – o nouă inițiativă a președintelui Vladimir Voronin. În: Moldova suverană, 2004, 2 iunie, Nr. 89, p. 1.
23. Gvidiani Alin. Evoluția procesului de reglementare a problemei transnistrene. <https://lact.ro/alin-gvidiani-evolutia-procesului-de-reglementare-a-problemei-transnistrene/>
24. Draghici Mihai. Analiză: 17 septembrie 2006 referendumul cu privire la autodeterminarea regiunii. <https://www.mediafax.ro/externe/analiza-transnistria-vota-in-2006-pentru-unirea-cu-rusia-dar-moscova-cerea-continuarea-negocierilor-12477536>

25. Florea Xenia. Acest strașnic cuvânt „federalizare”. <https://noi.md/md/analitica/acest-strașnic-cuvint-federalizare-631011>
26. Republica Moldova. Raport pentru Habitat III. A treia Conferință a Națiunilor Unite pentru locuințe și dezvoltare urbană durabilă (habitat III). https://habitat3.org/wp-content/uploads/Raport_Habitat_III_ro.pdf
27. Legea nr. 764 din 27-12-2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial 29-01-2002, Nr. 16, art. 53.
28. Legea nr. 438 din 28.12.2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.02.2007, Nr. 21-24, art. 68.
29. Nomenclatorul comun al unităților teritoriale pentru statistică (NUTS). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/LSU/?uri=celex:32003R1059>
30. Hotărâre nr. 158 din 04-03-2010 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională. În: Monitorul Oficial, 09-03-2010, Nr. 34, art. 212.
31. Hotărâre nr. 127 din 08-02-2008 cu privire la măsurile de realizare a Legii nr. 438-XVI din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova. În: Monitorul Oficial, 19-02-2008, Nr. 34-36, art. 200.
32. Hotărâre nr. 662 din 10-11-2009 pentru aprobarea Regulamentului, structurii și efectivului-limită ale Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor. În: Monitorul Oficial, 13-11-2009. Nr. 163-164, art. 730.
33. Hotărâre nr. 772 din 26-08-2010 cu privire la aprobarea Documentului unic de program pentru anii 2010-2012. În: Monitorul Oficial, 04-09-2010, Nr. 159, art. 858.
34. Hotărâre nr. 271 din 20-04-2022 cu privire la organizarea și funcționarea Instituției Publice Oficiul Național de Dezvoltare Regională și Locală. În: Monitorul Oficial, 22-04-2022, Nr. 119, art. 308-2.
35. Noul Concept (Paradigma) al Dezvoltării Regionale în Republica Moldova. Aprobabil prin Decizia Consiliului Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale nr. 4/20 din 13.02.2020. Chișinău, 2020. http://adrgagauzia.md/public/files/Noul_concept_paradigm_a_dezvoltarii_regionale_in_Republica_Moldova_1.pdf
36. LEGE nr. 258 din 16-12-2020 bugetului de stat pentru anul 2021. În: Monitorul Oficial, 22-12-2020, Nr. 353-357, art. 290.